

FRITS LOOSJES, ONZE CLAUSENKENNER: "EEN BELIJDEND BIOLOOG"

door

J.G.J. Kuiper

Van Bruggen & Gittenberger wijdden in *Basteria* een In memoriam aan de Clausilia-kenner dr. F.E. Loosjes (1913-1994). Als man van de wetenschap komt hij daarin waardig naar voren, maar enigszins onderbelicht vind ik de persoonlijke kant van deze innemende figuur. Dat kon ook eigenlijk niet anders, want Frits, zoals hij in kleine kring genoemd werd, kwam na zijn verhuizing naar Wageningen in 1947 steeds minder op ledenvergaderingen en trok zich na zijn promotie in 1953, praktisch uit het verenigingsleven terug. Wel leidde hij aan het eind van zijn bestuurslidmaatschap in 1947 een goed voorbereide paard- en wagenexcursie naar de uiterwaarden van de Rijn bij Wageningen (zie foto CB 220: 1601), maar toen de NMV in 1986 een ledenvergadering in Wageningen georganiseerd had, moest Frits door ziekte verstek laten gaan. Door dit alles is het begrijpelijk dat hij, ondanks zijn 58-jarig lidmaatschap, voor de meeste leden een onbekende, onzichtbare figuur is gebleven.

Van 1942 tot 1948 was hij secretaris van het bestuur, tevens hoofdredacteur van het Cb. Onder zijn verantwoordelijkheid verschenen negen afleveringen (nrs. 20-28), met totaal 61 (folio) bladzijden. Dat laatste mag weinig lijken vergeleken met de huidige produktie, maar gezien de financiële beperkingen en ook de ideologische spanningen binnen de vereniging, was de taak van de redacteur in die oorlogstijd niet benijdenswaard. Terecht schreef Tera Van Benthem Jutting in haar historisch overzicht over 40 jaren NMV (Cb 161): "Loosjes had de uiterst delicate taak om de NMV geruisloos door de oorlogsjaren te geleiden, rekening houdend met de doelstelling der Vereniging en de belangen harer leden, zonder daarbij de toorn van de bezetter op te wekken". Deze kryptische zin begrijpt men beter als men de toenmalige omstandigheden in aanmerking neemt. De penningmeester was wegens hulp aan joden opgesloten in een Duits concentratiekamp, een lot dat ook enkele andere leden beschoren was; twee leden der NMV waren om ons onbekende redenen door de bezetters gefusilleerd; de voorzitter was zwaar gehandicapt door een verkeersongeluk -een botsing tussen een Duitse vrachtwagen en de tram waarin hij net op het voorbalkon stond (foto en artikelje in het Leids Dagblad van 1 juni 1940).

Het toeval wil dat Frits en ik ons gelijktijdig voor Clausilia's zijn gaan interesseren. Wij kwamen in briefwisseling en ruilverkeer. Het was de tijd van opbouw van een studieverzameling en van het vergaren van literatuur-gegevens. Geografisch hadden wij niet veel armslag, want ons excursiegebied in die oorlogsjaren was beperkt tot Nederland, dat nu eenmaal niet rijk aan soorten Clausiliidae is. Maar er was toch genoeg om te onderzoeken. Zo verdiepten wij ons beiden in het vreemde areaal van *Clausilia dubia*, namelijk in Nederland uitsluitend langs de grote rivieren op de uiterwaarden. Het zoeken van een verband enerzijds tussen het merkwaaardige voorkomen en het transporterend vermogen van het rivierwater lag voor de hand. Maar *dubia*'s zijn landslakken. De vraag is: hoe lang blijven deze dieren ondergedompeld in water in leven. Frits dacht: langer dan Hans denkt. Ik dacht: korter dan Frits denkt. In die tijd maakte ik heel wat fietstochten langs de grote rivieren.

op zoek naar *dubia*'s op knotwilgen. Frits lette van zijn kant op de levenswijze van dit dier. Ik publiceerde later mijn bevindingen in *De Levende Natuur* (1950), waarna Frits in het volgende nummer hetzelfde deed, mij op de vingers tikkend wat de onderdompeling betreft. Later is mij wel gebleken, dat hij gelijk had: *dubia*'s kunnen dagen lang onder water blijven zonder te verdrinken, ook al lijken zij dan levenloos. Het kweken van *Clausiliidae* was een voor zijn speciale studie nuttige bezigheid. Hij deed daarbij aardige ontdekkingen. Groei en voortplanting in gevangenschap waren voor veel soorten geen probleem, behalve voor soorten van het geslacht *Clausilia*, met inbegrip van *C. dubia*. Die kwamen niet tot eieren leggen. Ook contateerde Frits, dat zijn "pleegkinderen" er sterk uiteenlopende groeisnelheden op na hielden. Zo bracht bijvoorbeeld de Utrechtse *Iphigena plicatula* het in Wageningen binnen drie maanden van ei tot volwassen slak, terwijl daarentegen de Ntheemse *Laciniaria biplicata* in twee jaar tijds nog steeds niet volgroeid was. Dat bracht Frits er toe, zijn werkwijze enigszins te veranderen. Op 6 juni 1941 schreef hij: "...daar dergelijke proeven binnenshuis natuurlijk grote bezwaren hebben, ben ik dit jaar begonnen met het controleren van populaties buiten, d.w.z. ik bezoek eens per maand een rijke vindplaats en verzamel daar een groot aantal onvolwassen en volwassen dieren. De windingen worden opgenomen en de dieren weer ter plaatse losgelaten. Op deze wijze kunnen we althans gegevens krijgen over de voortplantingstijd in de natuur, waaraan de kweekproeven getoetst kunnen worden."

Direct na de oorlog vertrok ik naar Zwitserland, met Bern als ambtelijke standplaats. Van daar uit stuurde ik hem nu en dan pakjes met levende *Clausiliidae* van verschillende vindplaatsen. Bijzonder in zijn schik toonde hij zich met diverse series van *Graciliaria corynodes* voor zijn kweek, een keer met liefst 165 levende dieren van de Brienzerberg. Ook *Cochlodina comensis*, waarvan in de literatuur lange tijd slechts één vindplaats in Zwitserland bekend was, kwam in zijn kweek. In een brief van 24 juni 1946 schreef hij: "De kweek van de door jou gezonden dieren gaat best. Ik heb nu eieren van *ventricosa*, *plicata* en *plicatula*. Ook een individu van *Delima itala cincta* is tot voortplanting overgegaan." "...Het is al Artis in optima forma in mijn werkkamer." Toen ik in 1949 naar Parijs vertrok, kon ik een nieuwe impuls aan de kweek geven met materiaal uit de Pyreneeën en later ook Sicilië. In ruil stuurde Frits mij zijn vondsten van *Pisidium*, een groep die bij mij steeds meer voorrang in mijn aandacht kreeg. De *Pisidium*-vondsten van Frits zijn uiteraard alle in de databank van E.I.S. te Leiden opgenomen.

Tot enkele jaren na de oorlog bleef Frits redacteur van het CB. Hij kampte met problemen van papier en stencils, die moeilijk te verkrijgen waren. Om zijn taak te verlichten hebben wij toen afgesproken, dat het eerstvolgende nummer van het CB in Zwitserland klaar gemaakt zou worden. Hij stuurde mij alle kopij toe en kreeg twee weken later de pakketten met gestencilde bladzijden thuis. Zo ontstond, wat hij noemde, het "luke nummer", no. 26 van augustus 1946.

Na zijn doctoraal examen in 1937 werkte Frits nog tien jaar bij enkele instellingen in Amsterdam. In 1947 vertrok hij definitief naar Wageningen, dat hij niet meer verlaten heeft. Meer dan twintig jaar was hij er verbonden aan de Plantenziektenkundige Dienst, waar hij veel ervaring opdeed met bestrijdingsmiddelen.

Deze ervaring kwam hem goed te pas toen hij ten slotte nog tien jaar bij de Hoofdinspectie Milieu-Hygiëne te Leidschendam kwam. Dagelijks reisde hij toen van Wageningen naar Leidschendam en terug. Aan de voorbereiding van zijn proefschrift kon hij alleen in zijn karige vrije tijd werken. Dat zou hem fysiek onmogelijk geweest zijn zonder de onschatbare hulp van zijn vrouw Ans Loosjes-van Bommel, aan wie hij terecht zijn proefschrift opgedragen heeft. Haar omvangrijk administratief werk omvatte, behalve het bijhouden van de "indrukwekkend uitgegroeide kaartsystemen, die onmisbaar zijn als basis voor systematisch onderzoek" (Van Bruggen & Gittenberger), het opzoeken en kopiëren van de zeer uitgebreide en verspreide literatuur over *Clausiliidae*. Ik was in de gelukkige omstandigheid nu en dan boeken die blijkbaar in Nederland niet te verkrijgen waren, te kunnen uitleenen. Zo ook een keer A. Schmidt (1868): *System der Europäischen Clausilien*, een publicatie van 175 bladzijden. Op 27 september 1946 schreef Frits mij: "Bij mijn terugkomst uit Brussel verraste Ans me met een volledig overgetikte A.S. 1868. Ik was totaal verbluft! Ze moet die 14 dagen werkelijk gezwogen hebben." Andere lijvige publicaties (Küster, 1875; O. Boettger, 1877; e.a.) volgden op dezelfde manier. Het zorgeloos fotokopiëren van nu was er in die tijd nog niet bij.

In 1967 kwam Frits enkele dagen bij ons in Enghien-les-Bains logeren om op het Laboratoire de Malacologie ongedetermineerd gebleven Perzische *Clausiliidae* uit de oude collectie Jacques de Morgan te bestuderen, verzameld rond de eeuwwisseling. Bij zijn vertrek tekende hij in ons gastenboek een *Clausilia* vergezeld van een eigen 'gedicht'. Hij hield van rijmen. Zo schreef hij eens een brief van zes kantjes, op rijm, als antwoord op een vragenlijst die ik rondgestuurd had ter voorbereiding van een speciaal nummer van het CB dat gewijd was aan de particuliere collecties van leden. Daarin ook de regel die hem uit zijn hart gegrepen moet zijn: "De Clausen zijn alle vermeldenswaard; het is de schoonste slak op aard." Frits hield van poëzie. Als hij in een goede bui was, kon hij uit het hoofd het ene na het andere klassieke gedicht voordragen. Frits was een hartelijke en onderhoudende gast.

Zijn toewijding voor zijn gezin kan ik niet beter typeren dan met het aanhalen van enkele zinnen uit de toespraak van zijn schoonzoon mr. Willem van der Leeuw, tijdens de crematieplechtigheid: "...iemand met een sterke persoonlijkheid. In alles wat hij deed was hij oprecht, eerlijk en precies, maar bovenal toegewijd." Frits' jongste dochter vergeet nooit hoe hij gedurende haar hele lagere-schooltijd dag in dag uit met haar meefietste, zijn hand op haar schouder. Van Frits werd wel gezegd, dat hij niet erg dol was op mensen, als "species" wel te verstaan. "De mens is oecologisch gezien een plaag" schreef hij eens in de jaren zestig in een ontwerp-redevoering voor zijn Minister, een regel die door de bewindzman geschrappt werd.... Vakantiefoto's werden in het gezin Loosjes zorgvuldig zo genomen, dat er alleen natuur op stond. Niettemin, en misschien wel juist door die liefde voor de natuur, was de familie Loosjes altijd omringd door vrienden en kennissen.

"Zijn liefde voor de Zwitserse bergen, voor zijn postzegels, voor wandelen en natuur, voor zijn dagelijkse sigaar en zijn sherry, tot de dokter hem na zijn eerste hartinfarct die laatste twee verbood", aldus de Heer van der Leeuw. "Hij stelde zich zelf hoge normen. Het was voor hem moeilijk te aanvaarden dat vele

anderen daar niet altijd aan konden voldoen." Dat sterke aspect van zijn persoonlijkheid had ook een schaduwzijde. "In menig opzicht", aldus zijn schoonzoon, "zou hij ook zelf prettiger geleefd hebben, als hij meer vergevingsgezindheid voor de tekortkomingen van Homo sapiens had kunnen opbrengen."

Onze briefwisseling duurde met enkele grote onderbrekingen meer dan 40 jaar. Na 1984, toen hij mij geluk wenste met mijn erepromotie, hoorde ik niets meer van hem. Pas veel later heb ik begrepen, dat hij als gevolg van een verlamming van zijn rechter hand, geen brieven meer kon schrijven.

Frits' oud-collega en opvolger bij de Hoofdinspectie Milieu-Hygiëne van het Staatstoezicht op de Volksgezondheid, mr. H. Schaap, zei o.m. "Frits maakte van dat gezelschap deel uit als specialist op het gebied van bestrijdingsmiddelen. Het was een select gezelschap omdat er mensen waren uitgezocht die niet alleen erg kundig waren op hun vakgebied en konden bogen op een jarenlange ervaring, maar ook welbewust mensen, die er qua persoonlijkheid uitsprongen. Die eerste generatie van inspecteurs in algemene dienst vormde een club van bijzondere mensen, waar wij als tweede generatie, nog al wat jonger van jaren, wel tegenop keken. Want zij waren de pioniers die de eerste stappen op het moeilijke terrein van de milieuhygiëne gezet hadden en al zoveel wisten van dit nieuwe vakgebied op grond van studie en ervaring." - "Frits leerde ik kennen als vakman in hart en nieren, een bioloog die zijn professie met toewijding, maar ook met een merkbare bewogenheid uitoefende." - "Zijn grote bezorgdheid over de snelle achteruitgang van de natuur in velerlei opzicht en zijn zorg over de massale groei van de wereldbevolking, wist hij op nuchtere en tegelijk overtuigende wijze op ons over te brengen. Heel klemmend stelde hij het verband tussen die twee problemen aan de orde." - "In zijn werk bij de Hoofdinspectie (1968-1978), dat vooral stond in het teken van de beoordeling van bestrijdingsmiddelen uit een oogpunt van toelaatbaarheid voor wat betreft de gevolgen van die middelen voor het milieu, was Frits uiterst conscientieus."

"Frits zag", aldus de heer Schaap, "biologie niet zozeer als een vakgebied, een professie, maar vooral als een levenshouding. Je zou hem misschien wel een belijdend bioloog mogen noemen."

"Toen moeilijke tijden aanbraken in verband met ziekte en een blijvende handicap, was daar steeds Ansli, zoals hij zijn toegewijde echtgenote noemde, die hem opving en wist te stimuleren. En zo ging Frits toch weer aquarelleren, speelde hij tennis en leerde hij zich zelf opnieuw schrijven. Want een doorzetter was hij en dat is hij zijn hele leven lang gebleven."

Het is een voorrecht het levenspad van deze bijzondere man gekruist te hebben.

J.G.J. Kuiper